

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>.
2. Про Національний банк України [Електронний ресурс]: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14> (зі змінами і доповненнями).
3. Дзюблюк О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи / О.В. Дзюблюк, Р.В. Михайлюк: монографія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.tneu.edu.ua/files/EVD/finansova_stiyk_bankiv_dzublyck.pdf.
4. Золковер А.О. Методи забезпечення фінансової стійкості комерційних банків. [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%AE%D0%BB%D1%8F/Downloads/mnj_2015_2_8.pdf.
5. Куць Н. Фінансова надійність банківської установи та методи її оцінки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%AE%D0%BB%D1%8F/Downloads/econ_2016_5_10.pdf.

УДК 368.914(477)

Федина В.В.*старший викладач кафедри фінансових ринків
Університету державної фіскальної служби України***Саламаха Ю.В.***студентка
Університету державної фіскальної служби України***НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ І СТРАХОВІ КОМПАНІЇ
ЯК СУБ'ЄКТИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

У статті розкрито роль недержавних пенсійних фондів та страхових компаній у системі недержавного пенсійного забезпечення, проаналізовано їхню діяльність, визначено особливості надання пенсійних послуг та проблеми, що заважають ефективному функціонуванню суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд, страхові компанії, пенсійні внески, пенсійні контракти, пенсійні виплати.

**Федина В.В., Саламаха Ю.В. НЕГОСУДАРСТВЕННЫЕ ПЕНСИОННЫЕ ФОНДЫ И СТРАХОВЫЕ КОМПАНИИ
КАК СУБЪЕКТЫ НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ**

В статье раскрыта роль негосударственных пенсионных фондов и страховых компаний в системе негосударственного пенсионного обеспечения, проанализирована их деятельность, определены особенности предоставления пенсионных услуг и проблемы, которые мешают эффективному функционированию субъектов негосударственного пенсионного обеспечения.

Ключевые слова: негосударственное пенсионное обеспечение, негосударственный пенсионный фонд, страховые компании, пенсионные взносы, пенсионные контракты, пенсионные выплаты.

**Fedyna V.V., Salamakha Y.V. NOT-STATE PENSION FUNDS AND INSURANCE COMPANIES AS PARTICIPANTS
OF ACCUMULATIVE RETIREMENT PROVISION**

The article solve the role of non-state pension funds and insurance companies in the system of accumulative retirement provision, analyzes their activities, identifies features provision of services of pension provision and problems that interfere the effective operation of entities non-state pension provision.

Keywords: accumulative retirement provision, non-state pension fund, insurance companies, pension contributions, pension contracts, pension payments.

Постановка проблеми. Одним із найголовніших завдань на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України залишається пенсійне забезпечення громадян. Незважаючи на понад десятилітній період реформування, говорити про забезпечення гідної старості для українців не можна. Старіння нації та збільшення кількості пенсіонерів унеможлиблює подальше зростання рівня державної пенсії, що підтверджується песимістичними прогнозами аналітиків. Виходом із ситуації, що склалася, може і має стати повноцінне функціонування третього рівня пенсійної системи – недержавного пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретичних та практичних засад щодо діяльності страхових компаній та недержавних пенсійних фондів як суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення зробили українські науковці К.П. Штепенко, І.І. Дороніна, Є.В. Ткаченко, А.І. Мелешенко, А.Н. Залетов, А.В. Федоренко,

А.В. Бренер, К.А. Воронська, Л.В. Козаренко та ін. Водночас аналіз опублікованих праць показує, що проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні потребують подальшого дослідження та удосконалення механізму функціонування.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів і страхових компаній в Україні, виявлення проблем та перспектив їх розвитку в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Починаючи з 2004 року однорівневу пенсійну систему було трансформовано у трирівневу з поєднанням солідарних і накопичувальних принципів функціонування. Рівноправне співіснування двох систем допоможе збалансувати пенсійне забезпечення громадян. Солідарна система менш чутлива до економічних змін (інфляції, фондових та фінансових криз), але на ній відбивається демографічна ситуація в країні. На накопичувальну систему не впливає зменшення пра-

цездатності населення, однак вона чутлива до економічних коливань.

Третій рівень такої системи становить недержавне пенсійне забезпечення, яке, згідно із законодавством, може здійснюватися недержавними пенсійними фондами, страховими компаніями та банками. Сьогодні банки не беруть прямої участі в системі, вона зводиться зазвичай лише до зберігання пенсійних активів. Щодо безпосередньої акумуляції пенсійних коштів у банківській системі, то статистичні дані про відкриття депозитних пенсійних рахунків відсутні.

Згідно із Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» недержавний пенсійний фонд (далі НПФ) – це юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність винятково з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному порядку [1].

Головними функціями, які виконує НПФ, є: сприяння акумуляції заощаджень населення у вигляді пенсійних внесків (додатковий дохід після їх виходу на пенсію); формування довгострокових інвестиційних ресурсів для потреб економічного зростання країни.

Страхові компанії здійснюють свою діяльність як суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення від-

повідно до Законів України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та «Про страхування» шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду [1; 3]. Компанії зі страхування життя представляють широкий спектр пенсійних програм для додаткового пенсійного забезпечення своїх учасників, а саме:

1) накопичувальні пенсійні програми;

2) строкові ренти (ануїтети) на будь-який визначений договором термін, але не менш ніж на 10 років;

3) пожиттєві ануїтети;

4) пенсійні виплати на встановлений строк.

Але це є перевагою у галузі страхового, а не пенсійного законодавства. Що стосується Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», то страхові компанії не мають права здійснювати збір пенсійних внесків у межах недержавного пенсійного забезпечення. Цей чинник досить негативно впливає на діяльність «лайфових» страхових компаній як суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення і діє як стримувальний фактор розвитку.

Порівняльна характеристика діяльності суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення на прикладі НПФ і «лайфових» страховиків наведена в табл. 1.

Таким чином, існують певні переваги для споживачів пенсійних послуг як щодо НПФ, так і щодо страхових компаній (СК). Необхідно зазначити, що

Таблиця 1

Порівняльна характеристика суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення на прикладі НПФ і «лайфових» страхових компаній

Критерії для порівняння	«Лайфові» страхові компанії	НПФ
Форма організації	Акціонерне товариство	Юридична особа – підприємницька структура (неприбуткова організація)
Можливість продажу своєї частки іншому інвестору	Так	Ні
Можливість повернення фінансування на підприємство	До 100% накопичених резервів (можливі обмеження на інвестиційну діяльність страховиків, що здійснюють послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення)	Засновник НПФ може купувати або додатково інвестувати в цінні папери, емітентом яких є, не більш ніж 5% від загальної вартості пенсійних активів, а протягом перших 5 років від початку функціонування – не більше 100% загальної вартості пенсійних активів
Податкове пільги	Пенсійні внески для працівників роботодавця може відносити на валові витрати, але в обсязі не більше 15% від фонду заробітної плати. Для страховиків – тільки у разі укладання договору страхування довічної пенсії на користь застрахованої особи	
Типи пенсійних програм	Накопичення пенсійного капіталу; строкова рента на будь-який визначений у договорі термін; пожиттєві ренти (ануїтети); пенсійні виплати на встановлений термін	Строкова пенсія (на строк не менше 10 років), накопичення капіталу
Дохідність від інвестування	Згідно із Законом України «Про страхування» – до 4% річних. Фактичний дохід – від 12% до 14,48% річних	Не гарантується. Вся сума інвестиційного доходу, отриманого за пенсійними активами, за вирахуванням витрат на обслуговування фонду розподіляється пропорційно індивідуальним накопиченням і стає власністю учасника

Джерело: [10]

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні

Показники	Станом на 30.06.2015	Станом на 30.06.2016	Станом на 30.06.2017	У % до попереднього року
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	56,5	60,7	66,5	9,6%
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	833,5	831,2	838,0	0,8%
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2157,1	2000,3	2248,7	12,4%
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	1845,6	1847,8	1945,6	5,3%
Пенсійні виплати, млн. грн.	520,2	580,2	685,2	18,1%
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	79,7	79,7	83,2	4,4%
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1014,6	917,6	1227,3	33,8%

Джерело: [2]

розмір пенсії визначається залежно від накопиченої суми на індивідуальному пенсійному рахунку кожного учасника НПФ, а в СК, навпаки, здійснюється на основі актуарних розрахунків. У компаніях зі страхування життя передбачається виплата гарантованого інвестиційного доходу в розмірі 4% річних протягом проходження всього строку договору страхування, крім перших 3 років з моменту набрання чинності договором страхування [10]. Адміністративні витрати на обслуговування відповідних програм високі в НПФ та низькі в страховиків, саме тому кожен українець може знайти для себе як позитивні, так і негативні сторони в кожному із вищезазначених суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

У Державному реєстрі фінансових установ станом на 30.06.2017 р. містилася інформація про 64 недержавних пенсійних фонди, які зареєстровано у 8 регіонах України (71,9% фондів зосереджено у м. Києві), та 22 адміністраторів НПФ [2]. Кількість страхових компаній, які представляють послуги зі страхування життя, станом на 30.06.2017 р. становила 36 (СК «Life»); порівняно з аналогічним періодом 2016 р. кількість «лайфових» страхових компаній скоротилася на 9.

Оцінюючи систему недержавного пенсійного забезпечення в Україні з погляду кількості функціонуючих страхових та пенсійних установ, можна говорити про задовільний стан. Але якщо порівнювати з ситуацією з країнами Європи, які аналогічно реформують пенсійні системи, то ситуація в нашій державі викликає занепокоєння: в Україні до системи НПЗ залучено менше 2% працюючого населення. У країнах з розвинутою ринковою економікою ці показники в десятки разів більші [5].

Аналізуючи кількість учасників НПФ, слід відзначити, що кількість укладених пенсійних контрактів збільшилася на 9,6% порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Слід відзначити і збільшення кількості вкладників за рахунок фізичних осіб, що становить на звітну дату 56,5 тис. Водночас учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення від початку її запровадження стали 838 тис. осіб, що становить лише 4,2% від майже 20 млн. осіб працюючого населення.

Що стосується загальної вартості активів НПФ, то протягом усього періоду розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення (за винятком років фінансової кризи та 2014 р.) вони зростають. За останні 7,5 років функціонування системи активи зросли у понад 7 разів і сьогодні становлять 2248,7 млн. грн., що на 12,4% або на 248,4 млн. грн. більше порівняно з аналогічним періодом 2016 р.

Основними джерелами формування пенсійних активів є пенсійні внески та інвестиційний дохід, що показують також позитивну динаміку. Так, сума пенсійних внесків за аналізований період 2017 р. становить 1945,6 млн. грн. (зростання показника протягом дванадцяти місяців відбулося на 5,3%). У загальній сумі основну частину, або 95,1%, становлять пенсійні внески від юридичних осіб, на які припадає 1802,1 млн. грн. [2].

Для НПФ властиво формувати портфель, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику. Тому особливого значення

набуває вибір інвестиційних інструментів, використовуючи які, НПФ зможуть забезпечити захист грошових коштів населення від інфляційних процесів і при цьому отримувати визначений приріст капіталу. На початок 2017 р. активи НПФ були інвестовані в державні та корпоративні облигації, в акції українських емітентів, в грошові кошти, розміщені на депозитах банківських установ, у банківські метали, об'єкти нерухомості (рис. 1).

Цей напрям інвестування у 2017 р. приніс дохід у сумі 1080,5 млн. грн., збільшившись на 23,9%. Тобто у структурі загальних активів частка інвестиційного доходу становить 50% [5].

Таблиця 2

Динаміка основних показників накопичувального страхування в Україні, млн. грн.

Показник	Станом на			У % до попереднього року
	30.06.2015	30.06.2016	30.06.2017	
Страхових премій	561,9	734,6	770,8	4,9
Страхових виплат	255,9	174,4	245,4	40,7
Всього	817,8	909	1016,2	

Джерело: складено авторами на основі [4]

Розмір страхових премій у накопичувальному страхуванні життя станом на 01.07.2017 р. становив 770,8 млн. грн. Цей показник збільшився майже на 5% порівняно з минулим роком. Обсяг страхових виплат станом на звітну дату становив 245,4 млн. грн., що більше на 40,7% порівняно з 2016 роком.

Проаналізувавши основні показники діяльності страхових компаній та недержавних пенсійних фондів, можна говорити про їх позитивні тенденції. Як бачимо, темпи приросту основних показників, таких як кількість укладених пенсійних контрактів, загальна кількість учасників НПЗ, загальна вартість доходу, отриманого від інвестування пенсійних активів, а також обсяги страхових премій та виплат зростають (обсяг страхових премій зріс несуттєво, а обсяг страхових виплат суттєво збільшився на 40,7%, на відміну у НПФ – 18,1%), що свідчить про збільшення споживчого попиту у сфері недержавного пенсійного забезпечення. Але, незважаючи на позитивні зміни в системі недержавного пенсійного забезпечення, існують проблеми, які негативно впливають

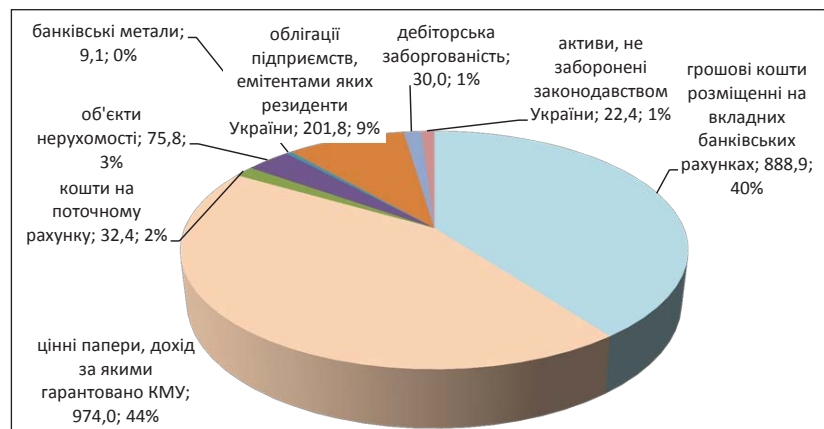

Рис. 1. Структура інвестованих пенсійних активів станом на 30.06.2017 р. (млн. грн.)

Джерело: складено авторами на основі [2]

на розвиток НПФ та СК. Їх можна охарактеризувати такими факторами, як [7]:

- високий рівень інфляції та девальвація гривні, які впливають з економічної та політичної нестабільності в країні;

- недовіра населення до недержавного пенсійного забезпечення, банківських установ та страхових компаній;

- низька фінансова спроможність громадян для участі у системі недержавного пенсійного забезпечення через невеликий рівень доходів населення;

- недостатня розвиненість національного фондового ринку, що зменшує можливості реалізувати в повному обсязі потенційне використання заощаджень домогосподарств (як пенсійних активів) в інвестиційному процесі.

Вітчизняна практика організації діяльності фінансових установ у системі недержавного пенсійного забезпечення є недосконалою і нездатна формуватися на взаємодії банківських і небанківських установ. У зарубіжній практиці діяльність СК і НПФ є взаємодоповнюючою: страховики хеджують ризики пенсійних фондів, а останні купують страхові поліси. У США, наприклад, у середині 70-х рр. згідно з американським Законом про страхування пенсійних виплат створена і діє Корпорація страхування пенсійних виплат – державна установа, яка гарантує фінансову підтримку пенсіонерам у разі банкрутства їх фондів [8].

Акцентуючи увагу на світовому досвіді функціонування НПФ, можна стверджувати, що за досить короткий час розвиненим країнам світу вдалося вирішити питання достойного пенсійного забезпечення громадян, на відміну від вітчизняних НПФ. Так, світові пенсійні активи накопичувальних фондів 16 найбільших ринків світу за останні 10 років збільшилися майже вдвоє і на початок 2016-го становили \$35,3 трлн. Така гігантська цифра відповідає 80% сукупного ВВП цих країн. В Україні пенсійні активи не перевищують 1% ВВП. Для прикладу, у США та Австрії пенсійні фонди концентрують понад 90% ВВП, у Голландії – 120%, у Швейцарії – 113% [6].

З метою поліпшення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні необхідно запровадити такі умови:

- для активізації розвитку недержавного пенсійного страхування вести просвітницьку діяльність серед населення шляхом інформування через ЗМІ, мережу Інтернет, профспілкові організації щодо важливості та основних переваг участі у недержавному пенсійному забезпеченні для власного майбутнього;

- для забезпечення захисту пенсійних активів від різноманітних ризиків, пов'язаних із непрозорістю функціонування суб'єктів, що надають послуги з НПЗ, внести зміни до законодавчих актів щодо чіткого визначення прав учасників НПЗ та регламентування діяльності СК та НПФ;

- для підвищення рівня довіри до фінансових установ, зокрема до страхових компаній, розробити та запровадити ефективну систему державного нагляду у сфері НПЗ та систему гарантування збереження внесків до НПФ та СК у разі неплатоспроможності цих організацій [9].

Висновки з проведеного дослідження. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення є одним із головних завдань для нашої країни, незважаючи на те, що СК та НПФ мають відносно невеликі показники зростання. Для удосконалення вітчизняної пенсійної системи вони є найбільш актуальними напрямками у формуванні потужного сектору додаткового забезпечення пенсіонерів та перспективними у формуванні стабільного інвестиційного ринку в Україні.

Для забезпечення розвитку системи НПЗ слід більше залучати економічно-активне населення, а особливо його грошові активи. Вітчизняні СК та НПФ мають проводити політику зацікавленості населення до індивідуальних пакетів забезпечення додаткових виплат у пенсійному віці. Крім цього, необхідно створювати безпосередні механізми захисту пенсійних накопичень та надавати гарантії щодо виконання фондами та страховими компаніями виплат відповідно до умов договору.

Отже, недержавні пенсійні фонди та страхові компанії мають вирішити нагальні проблеми для забезпечення свого функціонування, посилення конкуренції, збільшення власних активів, а також гарантувати кращий рівень життя людей пенсійного віку. Держава має стимулювати розвиток третього рівня пенсійної системи та запроваджувати в ньому інноваційні технології. Уряду необхідно докласти максимум зусиль для реформування пенсійної системи, що сприятиме посиленню економіки загалом, а також забезпечить кращий соціальний захист пенсіонерів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>.
2. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/17_Dep_Repetska/NPF_II_kv%202017.pdf.
3. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua.
4. Підсумки діяльності страхових компаній станом на 30.06.2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/sk_II_kv_%202017.pdf.
5. Штепенко К.П., Деркаченко А.В. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні / К.П. Штепенко, А.В. Деркаченко // Молодий вчений. – 2016. – № 12.1(40). – С. 1006-1010.
6. Світовий досвід пенсійного забезпечення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/165860>.
7. Дороніна І.І. Недержавні пенсійні фонди в процесі встановлення європейської моделі демократичної держави в Україні / І.І. Дороніна // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4958>.
8. Ткаченко Є.В. Перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні // [Електронний ресурс] / Є.В. Ткаченко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2013. – № 16(205). – С. 150-153.
9. Козаренко Л.В. Роль недержавних пенсійних фондів та компаній з страхування життя в розвитку людського потенціалу / Л.В. Козаренко // Бізнес інформ. – № 2. – 2016. – С. 319-328.
10. Беялов Т.Е. Характеристика суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення: функціонування і проблеми діяльності / Т.Е. Беялов, Д.І. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – № 2(140). – 2013. – С. 57-62.